

SANT VICENÇ D'ENCLAR

RAONS PER LA RECONSTRUCCIÓ DE LA TORRE

El 20 de desembre després d'un intens episodi de pluges i vent va caure la torre de **Sant Vicenç d'Enclar**. Superat l'estupor inicial, el ministeri de Cultura ha constituït una comissió amb la missió d'extreure'n conclusions i orientar la intervenció.

Mentre s'investiga l'incident la majoria de les opinions -tant de l'administració com d'intel·lectuals i articulistes- demanen la seva reconstrucció. Així i tot, s'ha sentit alguna veu contrària¹. Aquest debat sobre què fer davant les sacres del temps i els envits de la natura no és nou. Es repeteix d'ençà que, al segle XIX, la **Restauració Monumental** es fixa com a disciplina separada de l'arquitectura². Es tracta d'un tema que m'ha interessat³ des d'estudiant i al que intentaré donar el meu parer.

Els dos corrents comentats han polaritzat la discussió sobre la **Restauració** des de mitjan segle XIX fins als nostres dies. Una apostava per intervenir i l'altra per inhibir-se. Una lluitava contra el temps i altra el deixava fer. Una activa i l'altra passiva. Dos referents de la cultura europea del vuit-cents van liderar aquestes visions: **Eugène-Emmanuel Viollet-le Duc** (1814-1879) i **John Ruskin** (1819-1900). Un arquitecte de la Il·lustració contra un literat del Romanticisme.

El francès va ser el primer que va estudiar a fons els edificis medievals fins a capir perfectament el seu funcionament. La seva comprensió de la construcció històrica el va portar a creure que podia anar més enllà i, en casos extrems com el de **Carcassona**, arriscar amb propostes que cercaven una "unitat d'estil" que no havia existit mai.

Per la seva banda el crític anglès defensava l'edifici tal com ens arriba amb tota la seva història però, també, amb totes les seves cicatrius, és a dir, amb tot allò que el feia únic i irrepetible. Arribat el cas **Ruskin** preferirà la desaparició d'un monument abans d'interrompre el seu cicle vital amb una restauració.

---

¹ Pel que he vist l'Albert Villaró (Diari d'Andorra, 23.12.2019) en Jordi Pasques (Diari d'Andorra 27.12.2019) i en Joan Peruga (comentari en la seva plana de Facebook) estan a favor de la reconstrucció; Roser Porta (Ara 22.12.2019) es pregunta per la vàlua de la torre i Gerard Remolins (A.Luengo, Bon Dia 27.12.2019) es posiciona en contra. Per altra banda, a través de simples converses de carrer, un company de professió m'ha comentat que, com tot en aquest món li havia arribat el final i prou, mentre que un altre apostava per una nova torre reinterpretada des de l'actualitat.

² Viollet-le-Duc a l'inici de l'article *Restauration* del seu *Dictionnaire raisonné* diu: *Le mot et la chose sont modernes* (París, 1967 [1854-1858], p. 4).

³ No debades la meua tesi doctoral es titula: *La restauració històrica de la Llotja de Palma de Mallorca (1866-1905). Lliçons d'una restauració vuitcentista*. Va ser dirigida per Joan Domenge (UB) i José Luis González Moreno-Navarro (ETSAB) i defensada al setembre de 2013.

SANT VICENÇ D'ENCLAR

Un segle i mig després encara queden ressons d'aquella discussió, com hem comprovat en el nostre cas. Ara bé, actualment hi ha un consens majoritari que aposta per una aproximació crítica a cada monument, i a partir d'aquesta, definir la intervenció justa per salvaguardar els valors específics que el defineixen⁴.

I aquí és on estem, davant d'un cas concret i no pas menor: l'ensulsiada de la torre més antiga del nostre país.

D'entrada mirem què diuen les normatives? Un referent internacional com la **Carta de Venècia** (1964) afirma en l'article 15: *Tot treball de reconstrucció haurà d'excloure a priori; només l'anastilosi pot ser tinguda en compte, és a dir, la recomposició de les parts existents però desmembrades. Els elements d'integració seran sempre reconeixibles i constituiran el mínim necessari per assegurar les condicions de conservació del monument i restablir la continuïtat de les formes.* Per la seva banda la nostra Llei de patrimoni⁵ considera: *No es pot reconstruir totalment o parcial el bé o fer-hi addicions que falsegin la seva autenticitat, amb l'excepció d'utilitzar-ne parts originals d'aquest.* És a dir, el criteri general és contrari a les reconstruccions però en permet l'excepció lligada a l'autenticitat -concepte bàsic de la disciplina del qual parlarem més endavant-.

Fotomuntatge de l'ensulsiada de la torre de la plaça Sant Marc de Venècia i imatge de la torre reconstruïda en l'actualitat (https://it.wikipedia.org/wiki/Campanile_di_San_Marco).

⁴ Aquesta síntesi s'ha denominat Restauració crítica i ha estat desenvolupada pel Mètode Objectiu de la Diputació de Barcelona sota la batuta d'Antonio González Moreno-Navarro i, encara més, pel Mètode Sistèmic de l'ETSAB de la ma d'en José Luís González Moreno-Navarro (germà de l'anterior) i Albert Casals.

⁵ Llei 15/2014 de 24 de juliol, de modificació de la Llei 9/2002 del 12 de juny, del patrimoni cultural d'Andorra, article 15: Criteris general sobre intervencions, punt c.

SANT VICENÇ D'ENCLAR

En la història de la **Restauració** hi trobem reconstruccions exemplars com la del **campanar de la plaça de Sant Marc de Venècia**, la del **pont de Mostar** o la de la **ciutat de Varsòvia**. En el cas italià la torre veneciana del segle IX es va ensorrar sobtadament el 14 de juliol de 1902 per l'acció del temps i la natura. L'impacte emocional en la població va ser important pel fort valor identitari i urbanístic del *campanile*. Valors que eren la base de la seva **autenticitat**. Aquestes qualitats estaven tan arrelades en la població que es va impulsar la reconstrucció immediata **com'era i dov'era** inaugurant-se el 25 d'abril de 1912. La famosa proclama va fer fortuna i a partir d'aquell moment definirà per la posteritat un criteri d'intervenció: en el mateix lloc i de la mateixa manera⁶.

Quelcom similar va passar en el pont bosnià però, aquest cop, per culpa de la guerra. Una acció salvatge de l'exèrcit croat el va destruir el 9 de novembre de 1993 perquè justament sabien que era quelcom estimat, quelcom simbòlic, de nou identitat d'una ciutat i d'una comunitat que volia ser independent. Van pensar que esborrant-lo del mapa diluirien aquests sentiments i va passar tot el contrari. El pont es va reconstruir amb la col·laboració de la **UNESCO** i va ser reobert el 23 de juliol del 2004.

El pont de Mostar després de la seva voladura i en l'actualitat un cop reconstruït.
<https://www.ilpost.it/2013/11/09/distruzione-ponte-di-mostar/>.

Si en els dos casos comentats hi havia prou informació per fer una còpia fidedigna, no es pot dir el mateix del darrer exemple: el de la capital polonesa. Doncs, si és així, per què n'és un bon exemple? Recordem que a la II Guerra mundial les tropes alemanyes van veure com, després de reprimir sense contemplacions l'aixecament jueu del ghetto de **Varsòvia**, el 1944 s'alçava la resta de la ciutat. Era el màxim desafiament civil contra l'alemanya nazi de

⁶ En aquesta direcció veure el nostre article *Dov'era e com'era* sobre els 25 d'anys de l'incendi que va destruir el Gran Teatre del Liceu de Barcelona (www.enricdilme@enricdilme.com). En aquest cas, com també en el del Teatre La Fenice de Venècia, es va seguir el mateix criteri.

SANT VICENÇ D'ENCLAR

tota la comtessa. Quelcom que **Hitler** no podia tolerar i enviar les seves tropes a reduir a cendres la ciutat. Volia que no quedés ni rastre ni cap record d'aquell indret. Es calcula que van morir 250.000 varsovians i que es va destruir el 85 % de la ciutat. Una salvatjada que cada u d'agost recorda el món. Immediatament després de la guerra els polonesos van començar la reconstrucció amb els mateixos materials i tècniques. Va ser una tasca ingent que s'ha estès fins als nostres dies i que demostra la ferma voluntat polonesa per donar continuïtat a un espai, a una memòria, en definitiva, a no oblidar les arrels. De nou els valors significatius i instrumentals estan en la base de la llarga restitució de **Varsòvia**.

Imatge aèria de la ciutat vella de Varsòvia després dels bombardejos alemanys i una plaça en l'actualitat (<https://it.wikipedia.org/wiki/Varsòvia>)

En els casos italià i bosnià, tal com diu **Umberto Baldini**⁷, les "reaparicions" del patrimoni destruït bruscament són com a "rèpliques" de quelcom que ens havia arribat quasi inalterat, testimonis de l'acte original que, reconstruint-los tot seguit acuradament, reprenen el camí allà on l'havien deixat. Seria un cas extrem de "manteniment", inusual però necessari donat les circumstàncies. **Baldini** considera que no es pot parlar de "falsificacions", ja que no s'innova, no es modifica l'acte original com passaria amb un projecte de bell nou.

Ara bé, **Varsòvia** no es va refer a l'identíc per qüestions òbvies de manca d'informació, donada la seva extensió, però com comenta **Antonio González Moreno-Navarro**⁸:

...¿no es más importante el valor histórico, emblemático y sentimental del objeto o su significación paisajística y urbana que el hecho de que cayera de golpe y porrazo?

⁷ Teoría de la restauración y unidad de metodología, vol II, Nerea /Nardini, Madrid, 1997, ps. 64-68.

⁸ La restauración Objetiva. Método SCCM de restauración monumental, Memoria SPAL 1993-1998, Diputación de Barcelona, Barcelona, 1999, p.69.

SANT VICENÇ D'ENCLAR

Pel **Mètode Objectiu de Restauració** que ell ha desenvolupat:

...los únicos parámetros para justificar o no la reconstrucción son los valores (arquitectónico, documental, significativo) del propio objeto y los objetivos (la intencionalidad) que, en función de ellos, pueda tener el acto rector. Conservar, potenciar o recuperar cualquiera de estos valores del monumento, recuperar su autenticidad con toda su riqueza, son acciones que a priori pueden, no sólo recomendar, sino exigir trabajos de reconstrucción del monumento.

Foto després de l'ensulsiada de la torre de Sant Vicenç d'Enclar i un altre del 2003 (E. Dilmé).

Els exemples que he exposat fins ara es poden recordar el cas de **Sant Vicenç**. Els valors i les circumstàncies són similars i per tant, per simple comparació, la reconstrucció de la torre de **Sant Vicenç d'Enclar** seria totalment defensable. Ara bé, per actuar amb rigor caldria seguir una pauta. Hem vist que en tots els casos l'**autenticitat** era un valor fonamental a preservar. Ens interessa, doncs, saber que significa.

La **Carta de Venècia** de 1964 s'encetava amb la declaració:

Les obres monumentals dels pobles, portadores d'un missatge espiritual del passat, representen en la vida actual el testimoni viu de les seves tradicions seculares. La humanitat, que cada dia pren consciència dels valors humans, les considera patrimoni comú reconeixent-se responsable de la seva salvaguarda en front a les generacions futures. Estima que és el seu deure transmetent-les en la seva completa autenticitat.

Per la seva part el **Document de Nara** sobre l'**autenticitat**, de 1994, especifica, en l'article 11, els factors tan materials com immaterials dels quals depenia, tan importants uns com els altres:

SANT VICENÇ D'ENCLAR

...els judicis d'autenticitat poden vincular-se al valor d'un gran varietat de fonts d'informació. Alguns dels aspectes de les fonts poden ser de forma i de disseny, els materials i la substància, l'ús i la funció, la tradició i les tècniques, la ubicació i l'escenari, així com l'esperit i el sentiment, i altres factors interiors i exteriors. L'ús d'aquestes fonts permeten l'elaboració de les dimensions específiques (artístiques, històriques, socials i científiques) del patrimoni cultural objecte d'examen.

I finalment la **Carta de Cracòvia** del 2000, en l'annex, defineix l'**autenticitat**, lligada amb la **Identitat** i peça bàsica de la **Restauració**:

c. Autenticitat: Significa la suma de característiques substancials, històricament determinades: del original fins l'estat actual, com a resultat de les diverses transformacions que han ocorregut en el temps.

d. Identitat: S'entén com la referència comú dels valors presents generats en l'esfera d'una comunitat i les valors passats identificats en l'autenticitat del monument.

f. Restauració: La restauració és una intervenció dirigida sobre un bé patrimonial, quin objectiu és la conservació de la seva autenticitat i la seva apropiació per la comunitat.

Així doncs, les cartes ens parlen de l'**autenticitat** com la suma de les característiques essencials del monument, és a dir, dels seus valors; que són els que cal tenir presents en la **Restauració**. Fixar-los per a cada cas concret és bàsic -aquí el **Mètode sistemàtic** de l'ETSAB ens pot ajudar-. D'entrada veiem que per **Sant Vicenç** els valors d'identitat i paisatgístics tenen molta força, tant que intuïtivament ja els donem per segurs, però n'hi ha d'altres que també cal ponderar⁹. És sobre la suma d'aquests valors, i segons la importància de cadascun, que tindrem l'**autenticitat** raonada de **Sant Vicenç** i, per tant, el fi de la seva **Restauració**. A partir d'aquí cal aplicar els mitjans tècnics necessaris per assolir aquesta fita.

T. +376 869 558 · www.enricdilme.com

Escrit el dia tretze de gener de l'any dos mil vint.

⁹ Valors instrumentals, valors significatius i valors documentals.